

MAGYAR KURIR

Indult Bétsből, Kedden September' 16-dik napján, 1817-dik esztendőben.

Szent Ilona.

Mikor Lord *Amherst* *Szent-Ilona* szigete mellett elevezett, 's mint említettük ennek kikötőhelyében megállapodott volna, kinyilatkoztatta, hogy szeretné, ha Napoleon Bonapartéhoz bebotsáttatna; meg is nyerte kívánságát az elsüllyedett fregátnak Alcestenek Kapitányával *Maxwellel* 's ugyan annak kézorvosával *Lynnel* egygyütt. Julius' 3-dikán voltak nála *Longwoodban*. Előbb tsak Lord *Amherst* ment - be hozzá; *Maxwellel* és *Lynn* a' külső szobában maradtak, de nem soká ők is bebotsáttáltak. Ezek a' legújabb újságokat hozták ezen szigetről, melly ezekből áll: — *Bonaparte* jó egészségben lenni látszik; a' teste most nints úgy felfúvódva, mint eddig. A' kérdéseket most is oly sebesen tette szokása szerint beszédközben, hogy alig győztek felelni neki. Hallván, hogy *Lynn* a' Követség' orvosa volt légyen, azt kérdezte tőle, hogy mellyik Systemát követi a' gyógyításban? — *Lynn* azt mondván, hogy e' tsak a' körülállásoktól függ, így felelt neki *Bonaparte*: — „Gondolom, hogy legalább azt a' systemát tsak nem követi az úr, mellyet ezen szigeten követnek, mert itt nem lát az ember egyebet tsak *Érvágást* és *Calomélt*. — Minekutánna egyebek közt elbeszélte volna Lord *Amherst*, hogy az ő követsége a' *Chinai* Császárnál azért ütött - ki ily szerentsétlenül, hogy ő nem

tette meg azt, a' mit tőlle a' Császár kívánt, tudniillik, hogy előtte tizenkilent-szer a' földre borult volna, azért, mert ő úgy gondolkodott, hogy ez által meg'alatsonyította volna az *Anglus* Udvarmértóságát. — *Bonaparte* erre ekképpen felelt: *Már én nem így tselekedtem volna ám; ha az én politikám azt kívánta volna tőlem, hogy Követséget küldjek ezen Császárhoz, oly rendelést szabtam volna Követem' eleibe, hogy ha kívánni fogják, a' Császárnak a' laba' nagyrúját, sőt ha ez elég nem lenne egyebet is tsókolja-meg, tsak hogy czéломat elérhettem volna.* — Egyéberánt *Amherst* előtt is sokat panaszkodott *Bonaparte*, azért, hogy ezen szigeten fogva tartják 's nem úgy bánnak velle, mint illene. A' Régens Princzről nagy betsülettel szállott, 's kérte Lord *Amherstet*, hogy egy levelet vigyen el ezen Uralkodó Fejedelemhez. A' mit még ezen *Anglus* tiszték *Bonapartérol* beszélnek, már mind tudjuk, t. i. hogy ő a' szigeten mindenütt szabadon sétálhatna, kotsizhatna, 's lovagolhatna, tsak arra venné reá magát, hogy kísérőnek egy *Anglus* tisztet botsátana magával: így pedig oly kitsiny határok közé van szorítatva, hogy a' strázsák minden mozdulásait láthatják. — Nem régen sokat meséltek, hogy Gróf *Bertrand* 's a' felesége *Bonapartéval* össze veszvéen, ötöt oda hagyták volna: de ezt is költeménynek lenni találták Lord *Amherst* 's a' társai. A' Grófnérol azt a' vallást tetzik az *Anglus*

tisztek, hogy egy valóságos szépség és igen elmés aszszonyság legyen.

Nagy Britannia.

Kapitány *Maxwell*et, kiről feljebb emlékeztünk, 's kinek vezérlése alatt az *Alceste* nevű fregát, a' mellyen *Amherst* Chinába útozott vala, visszajövröben elsüllyedett, a' Portsmonthi kikötőhelyben egy lineahajón katonai törvényszék' eleibe állították, hogy kitessek, nem az ő hibája miatt történt-e a' nevezett fregátnak elsüllyedése. Tisztességgel feloldozta mind ötet magát mind az alattalévő több tiszteket, minden vád alól a' törvényszék. Semmivel sem vádoltathatnak. Hogy azt a' kalárizs kösziklát, melyre a' hajó felakadott, eszekbe nem vehették 's ki nem kerülhették, az okozta, hogy éppen akkor a' tenger' színét nagyon beborította volt a' hal-nyál.

Melly jó tanítómester legyen gyakran a' kéntelenség vagy szükség, megmutatta ezen hajó elsüllyedésének is a' következése. Minekutánna az emberek a' fregátról apró tsajkákon egy *Pulo-Leat* nevű szigetre szerentsésen mind kitakarodtak, 's *Amherst* kevesed magával egy nagy tsajkán *Batavia* felé elevezett volna, ekkor ismét más színű-veszedelem vette üldözőbe azokat, kik a' szigeten maradtak vala. A' szomszéd vidéki vad emberek, a' kik tengeri szerentsélleneknek felprédálásából élnek, itt is megjelentek 600-zan 60 tsajkakkal, 's minekutánna a' fregátot magát liprédálták 's azután felgyújtották volna, a' sziget körül kezdetek tsavarogni, hogy az oda kivetődött szerentséllenciket még szerentséllenebbekké tegyék. Tsak 72 puskát 's néhány ágyútöltést ragadhattak volt ki magokkál a' hajósegenyek a' szigetre, a' mellyeket szélyel bontván 1600 puskatöltést csináltak belőlök; még rubagombjait is öszszevervén golyobis gyanánt használták; rúdakat hegyesítették meg, mellyeknek hegyeit a' tűzben megkeményi-

tették, 's így történt, hogy nem mertek tenni semmi próbát ellenek az említett tengeri tolvajok. — A' *L. Amherst* követségi irásai, a' *Chinai* Császárnak az *Anglus Régenshez* küldött levele 's ajándékai, megmentődtek. De minden ajándékai sem sokat érnek. Egy jó nagy *Agath* a' be-
tsesebb küttök.

A' Lord *Amherst* követségi útjának 's Chinában való útozásának most egy egész historiai leírása van nyomtató sajtó alatt: de addig is míg e' kijöne, röviden kiszemelve is kiadták már azt a' Londoni levelek, mint itt következik: — A' követség 1816-ban Febr. 9-dikén evezett volt el a' Portsmonthi kikötőhelyből, két hajóval, az *Alceste* nevű fregáttal 's a' *Lyrax* nevű Briggel. Útját oly sebesen tette, hogy 92 napok alatt 14,000 tengeri mértföldet hagyván hátamegé, Jul. elején már a' *Chinai* part mellett a' *Sargatenger*' öbliben állott. A' Mandarinok semmiképpen el nem állottak attól a' Tatar ceremoniatól, hogy a' Követ a' Császár' eleibe érkeztén térdre essék 's fejével a' földet 19-szer megüssse; hizedéssel sőt fenyegetődzésekkel is reá akarták venni ezen megalatsonyító tselekedetre a' követet, de a' ki álhatatosan megmaradt azon nyilatkoztatása mellett, hogy ő ugyan mindent kész véghez vinni, a' mi Fejedelme' 's hazája' méltóságával nem ellenkezik, de ezt, minthogy ez azal ellenkezik, telyességgel meg nem tselekszi. A' Császár, a' ki ezért néki útadatott, egy nyúghatattan és gondatlan karakterü, e' mellett szüntelen, részeg ember lévén, nyúgottabb szempillantataiban magához jöven megfontolta az *Anglus* követségnek ily hirtelen lett eligazításából következtethető dolgokat, 's még azután tett rendelést affelől, hogy *Ministerci* az *Anglus* ajándékok közsül néme-lyeket által vegyenek 's azokért költsönben mázokat adjanak, 's több effélék, mint már mind ezeket tudjuk.

A' *Londoni* levelek nem rég' tsak említették de okát nem mondották, miért történt, hogy a' Rio-Janeirói Orosz Követ Gróf *Balk*, onnét hirteleniben minden hozzátartozókkal egygyütt eljött volna. Most így beszélnek a' történet' okáról: Ezen Követ úr Rio-Janeiróban egy magános háznál fogadott vala szállást magának: de a' ház' birtokosa, idővel maga akarván a' házban lakni, felmondott a' Követ urnak. Gróf *Balk* úr azonközben a' felmondással nem gondolván, a' házból nem akart kiköltözni. A' dologból per lett. Gróf *Balk* ezt megbántásnak tartotta; panaszolt a' Király' első Ministerénél, de a' kívánt elégtételt ennél is meg nem nyerhetvén, minden hozzátartozóival egygyütt hajóra ült, 's elerezett onnét.

Angliában az Orosz Udvar' számára költsönözést nyitottak, melynek fontos hasznait azon kereskedőkre nézve, a' kik ebbe pénzt tesznek-be, az itt lévő Orosz Konzul' engedelmével *Willich* nevű Bankos, közönségesen kihirdettette, t. i. mikor valamely summa beiródik, 20 per Cent bónussal iródik-be (az az, ennyivel több iródik-be), 's ezen kívül 6 per Cent interes igértetik, melly interes aszzerént nagyobbodik, mint a' Rubelnek betse nevekedni fog, úgy hogy kevésb híján 25 per Centre is felhághat az eszteni-dönként folyó interes. Más idegenek is részesülhetnek a' költsönözésben. Az interes had' idején is éppen oly folyvást fittetetik, mint békesség' idején, akár ellenségek akár barátok legyenek azok, a' kik költsön adnak. Tulajdon szavára igéri a' Császár, hogy ezen költsönözés-re soha semmi adó nem vettetik, és ez sem hadakozásra sem valami egyéb okokra nézve soha nem sequestráltatik.

A' Marquis *Hertford* feleségének testvérét Marquis *Meyn* él né a' szerentséllenség érte az ő *Stallfordi* Grófságban lévő falusi jószágjokon, hol a' nyári

napokat töltötték, 's a' hova a' Régens Princz éppen a' Marquis *Hartford*' látogatására menni készült, hogy az ajtó előtt midőn a' hintóból kiszállott volna, a' lépést elhibázta, 's úgy elesett, hogy a' fejét egy köhöz tsapván ott helyben meghalt. Ezen szomorú történetre nézve nem ment látogatássokra a' Régens Princz.

* * *

Tudjuk, hogy a' Régiék nem ilyen rongyhól készült papirosra irtak mint mi, hanem Egyiptomi termésű *Papyrus* nevű fának leveleire. *Pompeja* 's *Herculanum* föld alá került omladékaik között sok ilyen Papirostekertsekre találtak az ásók. Sok Tudós Gyűjtemények birnak is már szanaszétt Európában efféle kintsekkel, mindazonáltal annélkül, hogy hasznát tudták volna eddig az ideig venni. Tsak arra sem tudnak rá menni, hogy kár nélkül ki tudták volna azokat teríteni. Dr. *Sickler* tett legszerentsébb próbát velek, mellyről azt lehet mondani, hogy tökéletes. Az ő módját már az előtt a' Göttingai Tudós Társaságnak Biztosi *Heeren*, *Blumenbach*, és *Mayer* urak megvizgálták, és tudományos jelentéseikben helybehagyással kihirdették. Ez a' Hirdetmény Párisban *Millin* urnak kezébe került, kinél *Sickler* úr valaha Titoknok volt. *Millin* úr mindjárt hírt adott *Tyrwhitt* Anglusnak, a' ki ismét a' Régens Princzet tudósította felőle. Így lett osztán, hogy *Sickler* úr Londonba vitelt. Itt egy Biztosság gyűlt össze *Grenville* és *Colchester* Lordokból, továbbá *Banks*, *Davis*, és *Tyrwhitt* urakból, kik előtt *Sickler* urnak több papirostekertsek elébe adattak a' felbontásra. Kik is tekerte szerentsésen az elsőt, de a' tenger vize azt által meg által járván, úgy el volt az romolva, hogy semmi hasznát sem lehetett venni. A' második tekertset hasonló szerentsével felbontotta, de a' rajta lévő írást olvashatatlannak találták. A' több tekertseket is fel fogja *Sickler* úr

*) (

bontani, mellyektől igen sokat reménylenek. Fáradozásainak következései a Göttingai Tudósításokban ki fognak hirdettetni.

Északi Amerika.

Tsakugyan még is igaz az (így szollanak most ismét az Amerikai újságok), hogy *Mac-Gregor* elfoglalta Florida mellett *Amelia* szigetét. — (De hát, hogy lehet egy ilyen dolgon ennyit bizonytalankodni! — Már alig merünk innét valamit újságleveleinkbe felvenni, attól félvén, hogy ne' talán holnap ellene kell mondanunk.)

Generalis Vandamme, felvett név alatt Amsterdamból megérkezett *Philadelphiba*.

Az Északi Amerikai újságok tagadják, hogy az ő Országlószékek azon iparkodott volna, hogy vagy a Közép-vagy a Balticumtengeren magának valamely erős helyet szerezhessen: de ellenben tudjuk azt, így szollanak ugyan ezen újságok, hogy az *Avában* lévő *Anglus Agens* eleibe oly rendelés van adaltatva, hogy minden úton módon megakadályoztatni iparkodják azt, hogy az Északi Amerikaiak a Birmani birodalom' partján valamely plántatartományt tsinálhassanak magoknak.

Monroét, az Elölülőt, a' ki most az Ország' határain és partjain útozik 's vizsgálódik, megtámadták az oda való újságírók, azért, hogy a' nép által, nevezetesen némely városokban felettébb nagy pompával 's fényességgel fogadtatik; azt mondván, hogy az efféle fényességek nem illenek Respublikai hazafiakhoz.

Az Északi Amerikai Egyesült Státusok' Országlószéke' tagjainak fizetéseiket, az Elölülőtől fogva az utolsó íródeáig, kiadták az ott kijövő újságlevelek. Ezen laistrom szerint ezen Státus' szol-

gainak minden fizetése esztendőnkénti egygyütt, 351,887 Dollárra (valam. 3,594,435 Frantzia frankra) telik, mellyet Rénusi forintra számlalván, legfeljebb is 1,357,774 forint jö-ki belőlle, tudniillik ha a' Frankot 24 krajtzárra számláljuk. Az Elölülő 25,000, egyegy Minister pedig 5000 Dollárra tétezik ezen laistromban. Az Amerikai újságlevelek azonközben még ezt is igen nagy fizetésnek tartják, 's tsak azért terjesztik a' nép' szemei eleibe, hogy megsokallván, még ezt is kevesítettse.

Bostonból így írtak *Julius* 4. di kén: —

„Az Európából *Amerikába* való kivándorlásnak veszedelmes kívánása olyan nagy, hogy minden megérkező hajó ilyen elalélt, vagy lehetne mondani félig meghalt kiköltözőkkel van terhelve. A' mostanság megérkeztek nagyobbadon *Württembergből*, *Helvetziából*, és a' *Palatinatusból* valók. A' múlt héten 4 hajók érkeztek meg *Hollandiából*, mellyeken 3250 ilyen szánakozásra méltó személyek ültek. *Ney-Yorkban* többre telik 16 ezernél azoknak a' szerentsélleneknek száma, a' kik *Irlandiából* és *Skotziából* költöztek ki, 's a' *Nápolyi Lazaróniknál* szánakozásra méltóbb állapotban szállottak ki a' partra. Nagy ételes-kajbák, tsürek, készítették számokra, hogy az éhehalástól megmenteni lehessen őket. Nem árt Európában közönséges levelekben kibírdetni ezen környülállásokat, minthogy úgy látszik ezen sok kivándorlásból, hogy ott nem esmeretesek az emberek az idevaló állapottal. Az Amerikai Szabad tartományok' partjai *Szent Lorentztől* fogva egész a' *Missisipi* torkáig mindenütt nagyon népesekek; 's a' partoktól fogva be az ország' belső részei felé 500 és 2000 mértföldnyire is meglehetősen számú lakosok találhatnak többire mindenütt, 's a' föld jól meg van művelve.

Azok a' pusztavidékék, a' hova az ilyen látványosságokat szokták letelepíteni, 's a' mellyek ezért *Emigrans Tartományok*-nak nevezetnek, olyan messze vagnak a' tengeremlyéki tartományoktól, hogy 3000 Anglus (600 Német) mértföldnyi útát is kell ezen szerentséleneknek tenniük, még gyalog oda vánszorognak. Nintsen Amérikanak mesteremberekre és kéziművesekre szüksége, mivel ide a' világ' más részéről oly sok fábrikai porlékát hoznak, hogy sokkal oltsobban vásárolhatni, mint a' mennyibe ezek itt kerülnének, ha itt készülnének. Minden magazinumok tele vannak Angliai fábrikákból került szerzeményekkel, mellyek akár melly áron oda adattatnak, csak vegye valaki. Az eleség itt négy szerte drágább, mint Német országban, a' hova járul, hogy a' tél itt sokáig, 7 's 8 hónapig is tart, a' melly idő alatt nints mit dolgozni. — Ezt a' levelet egy Bétsi kereskedőhöz irta *Bostonból* egy levelezője, a' ki azt is említi, hogy ő ott hetenként 13 Dollárt fizet az asztaláért.

Mitsoda politikai gondolkodás uralkodjék ezen Státusokban, elégnek tartunk nyilvánosságosítására csak egy pohárköszönést megemlíteni, melly egyebek között az Ország' függetlenségének emlékeztető innepnapján történt vigadozások között Connecticut tartományának *Worcester* nevű városában fordulttelő: *Békesség minden nemzetekkel; Szövetség egygyel se!*

Frantzia Ország.

September' 1-ső napján Marschal *Davoustnak*, a' Király tulajdon maga

kezével adta által a' Marschalli páltzát, a' melly czeremoniának véghez menetele után ő a' Királyi familiának egyéb tagjait nál is audientiára botsáttatott.

A' Pruszsus Királynak a' Frantzia határszélelég való elkísérésére, ismét Marschal *Oudinotot* rendelte ki a' Frantzia Király. A' Felséges utazó nem az Anglus, hanem az Orosz fő hadiszállás felé vette útját, hogy az Orosz armáda gyakorlasmutatását láthassa *Maubeuge* városánál, a' honnét egyenesen *Brüsszelnek* 's innét *Achannek* vette útját.

A' Frantzia Király a' Generális *Debellének* büntetését, mellyet már előbb halálról 10 esztendei fogságra változtatott volt által, a' Hertzeg Angouleme' közbenjárására egészen elengedte.

Frantziaországban a' revolúzió előtt 139 Pöspökségek állottak-fenn, ide számolván a' Korsikai 5, és Avenioi 4 megyét is. Az 1801-béli *Concordata* 50-re szállította-le azoknak számát. Az új *Concordata* közép útát tartott; az 1801-béli számot 42-tővel nevelte, az 1789-bélinél pedig 47-tel tette kevesebbre.

Mint hogy Frantziaországban az új *Constitutzió* szerént a' *Pairség* a' familiánál örökös, és az első szülöttökre megyen által: tehát a' Király jónak találta azon familiákra nézve, mellyekből *Pairek* vagnak, a' *Majoratusnak* felállítást. A' papi rendet kivéven ennekutána senki fel nem vétetik a' *Pairek* közé, a' ki előre *majordust* nem nyer a' maga familiájának, a' melyre egy Hertzegnek 30,000, egy Grófnak 20,000, egy Bárónak 10,000 Frank, esztendőnként való tiszta jövedelem kívántatik.

Száz forint huszas pénzért, adtak Váltó czedulában: —

Sept. 12 - ik napján 309½ — 13 - dikán 308 — 15 - dikén 307½ — forintot.

Hazai Dolgok és egyéb Toldalékok.

E r d é l y .

Ö Felsőgek a' Császár- és Császárné *Kolosváron* való léteke' ideje alatt minden itt lévő Közönséges Intézeteket megvizsgáltak. Alig maradt-el tsak egy Templom, mellyben ne lettek volna. Megtekintették az Oskolákat, a' Seminariumot, Convictust, és Tsillagvizsgáló Tornyo'; megnézegették az erősséget, a' Betegeke' házaikat, a' katonák' számára tartatni szokott élelemnek tárházát; meglátogatták a' Vármegyeházát, az Archivumokat, a' Vármegye' és Város' tömlözteit. Több ízben kimentek ö Felsőgeik a' Város' Majorjába is, melly a' közelébb multt inségi napokban a' szűkölködő szegénységnek menedék helyévé vált, és igen sok ügyefogyottak tartózkodnak még most is benne. Megesett az ö Felsőgeke' könyörületes szíve ezeken a' nyomorultakon, és nagy lelkü jótéteményeik által enyhíteni kívánták szomorú állapotjokat. Különösen Felsőges Aszszonyunk a' jelenlévők között új ruhákat osztatott ki, külömben is édes Anyai jóssággal részt vett sorsoknak mostohaságában. Aug. 26-dikán délután 1 óraker ö Felsőge a' Császárné Bütsü-Audientziát adott. Nagy számmal öszve gyültek igen sok Aszszonysságok, hogy szerentséjek lehessen Felsőges Aszszonyunktól elbütsuzni. Következő napon reggeli 7 óraker hagyták-el ö Felsőge a' Várost. Igen megszorodott minden látván, hogy tsak rövid ideig tartott szerentséjek olly hirtelen elenyészik. Egész *Tordáig*, melly ide két Statio, elkisérték ö Felsőgeket minden *Kolosváron* jelenvolt Kamarás és Nemes Urak löháton. Az első Statioán melly *Bánya Bükkön* esett, lovakat váltottak. Mélt. Gróf *Kemény Sámuel* úr ö Excellenzijája a' Guberniumnak egy Követségével már el volt ide előre rendelve, hogy

várná az eljövö Felsőgeket, kikhez midön elérkeztek, szép Bütsuzó Beszédet tartott. Ez megesvén Mélt. Gróf *Torotzkay Pál* úr ö N. ga, *Torda Vármegye' Fő Ispánnya* állott eió, és Megyéjének határan egy a' szabad mezőn épített győzedelmi kapu alatt fogadta szép Kőszöntő Beszédet tartván, a' Felsőges Párt. Egy Svadron Insurgensek is kirukkoltak oda *Torda Vármegyéből*, kiket *P. Horváth Dániel* Major úr a' többihez kaptstolt, és egész *Tordáig* vezetett. *Torda Városának* tulsó szélén még egy győzedelmi kapu volt felemelve. Ez alatt mentek ö Csász. Kir. Felsőgeke számos kíséroiökkel be a' Városba; a' Vármegye házáánál szálltak-ki a' kotsiból, és délutánig itt mulattak. Kevés óráikat, mellyeket ezen városnak szánhattak, az itt lévő sóbányának és Aerarialis épületeknek meglátogatására fordították, melly meg lévén egy harmadik győzedelmi kapun a' városba ismét vissza fordultak, és a' Magazinumoknak megszemlélése után ebédhez ültek. Délutáni 3 óraker egy negyedik győzedelmi kapun a' városból ki, 's az *Aranyos* folyóvizén keresztül mentek ö Felsőgeke, és utjokat *Maros ujár* felé folytatták.

B. é t. s.

Császár ö F. ge tekintetbe vévén azon érdemeket, mellyeket *Raab Ignátz* úr, a' *Bátsi* hajós tsatorna' társaságnak *Kassagondviselője* (Szám tartója) újabb szolgálatai által szerzett, ötet a' füles és pántlikás nagy arany érdem pénznel méltóztamegjutalmaztatni, mellyet néki *Ns. Báts Vármegye' Első Vice-Ispánnya Királyi Tanátsos*, *N. gos Odry András* úr, Jul. 6-dikán által adván, az azt illető Felsőges Rendelés a' Nemes Vármegye gyűlésében Augustus' 4-dikén közönségesen kihirdetett.

* *

Az Amériikai függetlenségi hadakozásról némely Statistikai Jegyzések.

Hetedik esztendeje már, mióta Amérika a' hadakozásnak Theátrómává változott. Van oka Spanyol országnak, hogy nem akar ott lévő Tartományaitól megválni. Az Insurgensek pedig naponként nevelkedő tüzzel viaskodnak szabadságokért. Nem kell úgy gondolkodnunk, mint ha a' tőlünk olly messze eső Uj Világban elő forduló történetek Európát nem illetnék. Nagy befolyása volt eleitől fogva Amérikáknak Európához, nagy befolyása lehet még az ott most folyó dolgoknak is ahoz.

Eppen mostanában jött ki Londonban egy Munka: *A Spanyol ország és Spanyol Amerika közt folyó Háborúnak eredetéről, előmeneteléről, és jelen való állapotjáról.* Írója egy Déli Amériikai születésű személy. Jóllehet az Író az Insurgensek' részin van is; mindazáltal azt lehet mondani, hogy nagy mérséklettséggel, és részrehabjlás nélkül van a' Könyve írva. A' Londoni újság írók azt rövideden össze summázták, és beiktatták újságlevelükbe, mellyet mi is ezennel közlünk Olvasóinkal, hogy az mintegy világosításul szolgáljon az ezen Tartományokban még ezután történő dolgokra nézve.

Legelsőben is az egész Spanyol Amérikanak felosztását adja elő az Író, nevezetesen felosztja azt 4 Vice-Királyságokra; úgy mint: *Uj Spanyol országra* vagy is *Mexicora; Santa Fe de Bogotára* vagy *Uj Granadára; Buenos Ayresre* vagy a' *La Plata* nevű Folyóvíz mellett fekvő Tartományokra; és *Peruara*; továbbá *Guatimála, Venezuela,* és *Chili* Kapitányságokra, mellyek 1810-dik esztendőök előtt Helytartók által igazgattattak. Ezeket a' Helytartókat a' Spanyol Király nevezte-ki, és egymástól függetlenek voltak. Az egész Spanyol szá-

roznak népességét 13 millióra teszi. Ezen számban az Indusok, Spanyolok, Szeretsenek, és ezeknek elegyes maradékaik felvéve vagynak. Ki vétetnek pedig a' *Meta, Guagiros, Oronico,* és *Rio Janeiro* partjain, és a' *Buenos Ayresi* megmérhetetlen pusztában lakó szabad Nemzetségek. A' lakosoknak a' baromtartás, földművelés, és bányászkodás a' foglalatosságai. Az Indusok, és Szeretsenek régi szokásaikat megtartották, ellenben a' Creolok a' Spanyolokéit vették fel.

Már a' múlt Században mutatták magokat helyvel helyvel a' békételességnek némelly jelei. De az 1810-dik esztendőben a' Spanyol Királyi Familiának *Bayonában* történt fogságra vettelése, és *Bonaparte Jósefnek* a' Spanyol Thronusra lett lépése volt az az időpont, mellyben Spanyol Amérika az Anyaországtól elszakadt, és egész Spanyol Amérikában közönségessé lett a' támadásnak lelke. Minden Tartományokban zenebonás Törvényszékek (Junták) állottak fel; lármás gyűlések tartattak; egymással vetekedő Pártosok támogtak. Minden kigondolható Igazgatás formáját megpróbálták. Egyik Tartomány a' függetlenség mellett volt, — legtöbben VII. Ferdinándhoz hajlottak, már akár szívből, akár színből, — némellyek Közlársaságot, mások Királyt kirántak, — kevesen Franczia Ország részin voltak, — némellyek a' Cortesekhez szítottak, — mások Regenséget akartak, — ismét mások Szövetséges Státust kívántak, — sokan a' szakadás, és különös uralkodás mellett buzogtak. Minden egyes Tartományokban viszont különböző vetétkedések és indulatok uralkodtak. Sem magok magokál, sem a' többiekkel nem tudtak megegyezni. Az egész ország egy közönséges, és mellyen meggyökerezett fejtellenségnek theatromává vált. Ez az állapot egész addig tartott, mikor VII. Ferdinand a' Thronusra visz-

szalért. Ekkor még könnyű lett volna, ezen Irónak ítélete szerént, hathatós intézetek által az engedelmességet, és tsendeséget helyre állítani.

Ezen bevezetés után így folytatják a' Londoni levelek a' Spanyol Amerikai fő Tartományokban 1810-diktől fogva egész a' leg újabb időkig történt, nevezetesebb dolgoknak össze summázott előadását a' fennírt könyv szerént:

*A' Veneczuélai Revoluziónak summás
Históriája.*

Veneczuéla, mellynek fő városa *Caraccas*, áll *Margarita*, *Varinas*, *Guyana*, *Maracaybo*, *Cumana*, és *Caracas* Tartományaiabol. Ez a' 4 utolsó *Orinoco*, és *Cap de la Vela* között fekszik; *Margarita* jóhora sziget, *Varinas* pedig egy kis Kerület Uj Granada ssélin. *Veneczuéla*nak népeisége 1811-dik esztendőben 800 ezer lélekből állott. *Caraccast* ugyan akkor 45,000-en lakták. Ez a' város emelte-fel 1810-ben Aprilisnek 19-dikén legelsőben a' függetlenség' zászlóját. A' több Tartományok követték példáját az egy *Maracaybon* kívül. — Kevés napok mulva *Guyana* ismét elállott a' Szövetségtől és a' Cadixi Regensségnék fő talmát megesmerte. Mi lett ebből. Az, hogy *Maracaybot* az Egyesült Tartományok *Marquis del Toro* vezérlése alatt megtámottak. *Marquis del Toronak* hátrálni kellett. Ennek *Miranda* kitsavarja kezéhol a' páltzát, és *Veneczuélat* az Északi Amerikai Szövetséges Státusok formájára organizálja. 1812-ik esztendőben Mártziusnak 26-dikán éppen Aldozó Tsőtörtökön nagy fölindulás történik. A' Tartománynak nagyobb részében a' Templomok, és más közönséges épületek összeomlanak, és sok ezer emberek a' düledékek alá temettetnek. A' köz nép úgy nézte ezt mint valami ostoroztatást. A' Király részén lérök kaptak rajta, és *Monteverde* Generalis kevés idő mulva majd minden fellázadt vidékeket meghódoltat.

Miranda seregestől megadta magát. Több társaival együtt tömlöztre vitette. és itt végezi életét is. Az ezen időbeli Partosok fejei közül most már csak kettő van még olyan, kik azolta szembe tüntek. Az egyik *Eslivar Simon*, ki a' fogságból kiszökött, és most a' *Veneczuélai* Insurgensek' seregét vezérli. A' másik *Don Jose Cortes de Madariaga*, ki Angliának közbenjárására Centai fogságból szabadon bocsátatott, és csak nem régiben *Margarita* szigete' fő vezérévé lett, a' honnan egy tüzes proklamációt intézett a' *Veneczuélaiakhoz*.

Nem sokáig birt *Monteverde* az Insurgensekkel. *Marinonak* vezérlése alatt ismét egy új zendülés ütötte-ki magát *Cumana*ban 1815-ban Aprilisben. *Bolívar Karthagenából* és *Uj Granadából* lelkesen segítette azt. *Uj Granadát* akkor egy független Congressus kormányozta. A' had vérengező módon folytatódott. Egyik fél sem kedvezett a' másiknak; hideg vérrel czereket lemészárláltak a' szerént, a' mint ez vagy amaz fél győzött.

Bolívar mindenült szerentsés volt. 1813-ban Augustus' 4-dik napján *Caracaba* be nyomult. A' *Veneczuélai* köztársaság Dictatori hatalommal ruházta fel őtet. *Monteverde*, bár nagyon szorított is; de még sem akart az Insurgensekkel alkudozni, és *Puerto Cabellót* rendkívül való vitézséggel oltalmazta. Több meghatalmazott Követekeket mint p. o. *Bovert*, *Vannest*, *Rosettet*, *Puyt*, és *Palomot* széllyel küldözött, hogy a' rabzolgákrol szednék le a' békókat, és fegyvert adnának kezekbe. 70,000 rabok állottak ki így egyszerre a' Had piatzára, melly rettenetes lépés egyszerre más formát adott a' hadakozásnak.

1814-dikben ismét visszatért a' szerentse a' Királyi zászlókhöz. *Bover Bolívert* Puertánál és *Aragintánál* megverte, és *Veneczuélából* kikergette. *Bolí*

var nyakra före Carthagenába hajókázott. Két társai *Rivás* és *Vermundes* egész az esztendő végéig megállották a' sarat; végre *Maturinnál* meggyőzettek. Amazt megfogták, jagyon lötték, és fejét Carcasban közönséges helyre kitétték. Emiez *Margaritába* szökött. *Bover* is a' tsata pialzon maradt, és életével együtt mint-ha Felekezetének szerentséjét is ott hagyta volna. Éppen jókor érkezett meg ugyan friss sereggel *Don Poble Morillo Cadixból*, *Arismendinek*, ki újra zenebonáskodott, leültetésére. *De Bolívar* is 3000 emberrel *Carthagenából* próbát tett. A' *Curasaoi* születésű *Brion* is a' Rebellisekhez tsapta magát egynéhány hajóival, és más oldalról *Sir Gregor MacGregor* Skotziai fi, állott hozzájuk. Ezek vezérlik most az Insurgensek seregét *Morillo*, és *Morales* ellen változó szerentsével.

Azért kelle hosszszasabban *Venezueláról* beszélni, mivel mind politikai, mind Geografiai tekintetben ez a' Tartomány leginkább figyelmet érdemel; és itt esett a' mi esett. Nagyon szorosan öszve van kötve ezzel —

Az Uj Granadai Revolutzionak Historiája is, melly rövideden így követhet.

Uj-Granada azokat a' 22 Tartományokat foglalja magában, mellyeket *Gvatemala*, *Venezuela*, és *Peru* vesznek körül: Ezek azok: *Pamplona*, *Cassanare*, *Tunja*, *Socorro*, *Maraquita*, *Cundinamarca*, *Axtioquia*, *Popayar*, *Neyva*, *Choca*, *Carthagen*, *Rio-Hacha*, *Santa Marta*, *Panama*, *Veragnas*, *Quito*, *Quixos*, *Maynas*, *Quayquil*, *Cuenta*, *Loxa*, et *Jaen*. Mint *Venezuelának* partja keletre: úgy *Uj-Granadának* partja Nyugotra a' *Caraibi* Tengerbe, és a' *Darien* nevű föld szorosa mellett egészen az *Aequatoron* túl a' Tsen-

des Tengerbe nyúlik. Népeisége $2\frac{1}{2}$ millióra tétetik. *Santa Fe de Bagotát* a' fő várost ebből 38 ezer lakja. Itt ugyan abban az időben ütött ki a' Revolutzió, mikor *Venezuelában*, egyébaránt is ezen két Tartományok mindég egyetértettek egymással. Ha amott megszorították az Insurgensek fejeiket, ide vonták magokat, és viszont. Mint *Venezuelában*, úgy itt sem egyeztek meg a' különböző Tartományok a' *Santa Fei* Középponti Juntával. *Santa Marta* a' Király mellett való hívségben megmaradt; *Carthagen*, és egyéb Tartományok különkülön akartak függetlenek lenni. *Bizonyos Narino* nevű Generalis tette magát különösen nevezetessé ezen Tartományokban; most *Cadixban* fogságban ül. Az Insurgensek seregei éppen olyan tüzzel tsatáztak egymás ellen, mint a' Királyi seregekkel, mellyből a' következelt, hogy részekre szakadozván majd ismét tsaknem egészen meghódoltattak. *Morillo* 1816-dik esztendőben *Juniusban* *Santa Fe de Bagotába* bement, minekutánna *Carthagenát* már az előtt elfoglalta. Mindazáltal ugyan ezen *Morillonak* mostanában elfogott Hivatalos Leveleiből olyan forma sül ki, hogy alig lehet reményleni ezen Tartományokban a' tsendességnek valaha lejendő helyre állását. Ugyan is azt mondja ő, hogy minden Tartomány különös Igazgatás formáját kíván, és a' minden irgalom nélkül való hadakozás annyira öszve haragosította az egymással háborkodó Feleket, hogy ez a' néki keseredés alig szünik meg külömben, ha tsak valamellyik Rész egészen ki nem irtódik.

A Buenos Ayresi és Chilibeli Revolutzionak rövid Előadása.

Minekutánna ezeket így elő adta volna, már most által megy a' mi Irónak Déli Amerikának déli részére. A' *Rio de la*

Platai, vagy Buenos Ayresi Vice-Királyság, melly *Brasiliával, Peruval, Chilit, és Patagoniával* határos, 20 Tartományokat foglal magában, mellyek ismét Felsőknék, vagy Alsóknak nevezetnek, a' mint azok az Andes Hegyéhez közelébb, vagy attól távolabb esnek. Felső Tartományok ezek: *Moxos, és Chiquites, Apolobamba, Santa Cruz de la Sierra, La Paz, Cochobamba, Corangas, Misqua, Paria, Charcas, Potosi, és Atacama*; az Alsók pedig ezek: *Tarya, Salta, Paraguay, Tucuman, Cordova, Cuyo, Entrerias Montevideo v. Banda Oriental, és Buenos Ayres*. Ezen Tartományoknak népessége 1,300,000-re megy; Buenos Ayresnek a' fő Városnak 60,000 lakosi vagynak. Ez volt a' Revoluziónak közép pontja ezen a' vidéken, és mint egyébütt: úgy itt is véghetetlen szakadások, és egyenlenségek uralkodtak eleinte. Benn a' Tartományban különböző Pártosok zivakodtak egymással, jobbról balról pedig ellenség-gel kellett küszködni. *Felső Peruban, és Paraguayban* Goyeneche, és későbbben Perucra; *Montevideóban* pedig *Elio* Generális védelmezte a' Királynak ügyét, Az az egész darab föld mely az Atlanticum és tsendes Tengerek között fekszik tsatapiatzá változott. *Artigas* Generalis elállott a' Király mellől, és az Insurgensekhez tsapta magát. A' viadal közönséges, és felette kemény volt. Még Montevideónak elfoglaltatása után is a' legnagyobb fejtelenség uralkodott itt; mivel *Artigas, Alveare, Rondeau, Posados* és *Fonte* az elsőség felett tusakodtak egymással. Ez a' villongás mind addig tartott, míg végre *Puegredon* elő állott, egy új Congressust formált, és a' Río de La Plata mellett fekvő Tartományoknak függetlenségét 1816-ban Julius' 9-dikén kihirdette. Azonközben elfoglalta *Artigas* Montevideot; de a' Portugallusok e'

folyó esztendei Januarius hónapban ötlet onnan elkergették.

Chiliben, melly az Andes Bértzei, és a' Tsendes Tenger közt fekszik, hasonlóképpen 1810-ben kezdődött a' Revoluzió. A' 3 egy testvér *Carrera*, és két Idegenek u. m. *O Higgins*, a' ki most ugyan ott elő állott a' piatzra, és *M. Kenna* voltak annak Fő rugóji. Majd tsak hamar meghasonlottak ezek egymásközt, míg az alatt a' Királyi Ármádia is Limától ellenek nyomult, és Chilit ujra elfoglalta. A' multt télen San Marlin Generalis a' Cordilleras Hegyein keresztül hirtelen ott termelt egy sereggel. A' Király serege *Chabuconál* Santjagóhoz közel megveretett, és a' Rebellesek Chiliben nagyobb részét elfoglalták.

Az Uj-Spanyol Országi Revoluziónak rövid Historiája.

Mexico vagy más névvel Uj Spanyol Ország a' több Tartományoktól egészen külön van, és mintha tsak más szározon fekünne. All két Kapitányságokból t. i. *Mexicóból, és Yncatonból*, továbbá két Komendánságokból, t. i. a' Belső Keleti, és Belső Nyugati Tartományokból. Népessége 6 millióra megy. A' fő városban 140.000 ezer ember van. Itt különösen a' Papok indították-meg a' zendülést. Legelső feje volt annak *Hidalgo* Doloresi Pap. Egy *Iturriaga* nevű Valladolidi Kanonok nyilatkozattatta-ki ezt titkot halalos ágyában, és ez által a' zendülés, még minekelötte egészen ki lett volna tsinálva, kiütött. *Hidalgo* már egyszer benne lévén a' dologba, feltüzeltte az Indusokat, kik hirtelen fegyvert ragadtak, és kevés idő múlva 100 ezer ember állott vezérlése alatt. *Venegas* a' Cadixi Régenségtől rendelt új Vice-Király fel kelt ezen Rebellesek ellen. A' Papi *Generalissimus* pompás veres hajtoká-

ju, arannyal és ezüsttel gazdagon kihímézett kék uniformát, és szintolylan gazdagon kiczifrázott fekete derékkötőt öltözött magára. Mejjén egy Medaille függött a' Gvadalnyéi Máriának képével, melyet a' Mexikóiak nagyon tisztelnek. Zászlóji feje és kék színűek voltak mint a' régi *Anahnaki* Császárokéi. Venegas ezen féltelmes ellensége ellen az Anyaszentegyházhoz folyamodott segítségért. Ki is tsinálta, hogy a' *Mexicói* Ersek Hidalgot az Anyaszentegyházból kitiltotta. *Hidalgo* ezzel nem gondolt; megverte a' Királyi seregeknek *Truxilló* vezérleése alatt lévő tsapatját *Monte de la Cruces* mellett, és közelebb uymult a' fő városhoz, mellyet azomba kimagyarázhatatlan okokból nem támadott meg. De tsak hamar megzavarodva kellett neki hátra vonni magát, *Calejától* az új Vice-Királytól üzettetvén, a' ki 6000 emberrel a' sokkal erősebb Insurgens sereget meggyőzte, és 10,000-et közülök leapritott. Ennek vissza tromfolására 200 Spanyol foglyok ölettek meg. A' háború egész 1811 - dikig folyt, a' mikor Hidalgo egész General Stábjával egyetemben kézre került; 52 közülök a' tsalapiaton mindjárt kivégeztették; Hidalgot tized magával *Chiguagába* vitték, és ott vesztették-el, élébb tsak ugyan folytatták a' Pártosolnak egyes fejeik, kik között *Morelos* és *Rivás* teték magokat főképpén féltelmesekké. Az élébb valaha hasonlóképpen Pap volt, és soká megállotta a' sarat a' déli parton; de végre ő is kézre került, és mintegy másfél esztendővel ez előtt agyon lövetett. Egy más *Rayon* nevű Insurgens Vezérről 1812-diktől fogva keveset lehetett hallani, a' mikor a' hegyes és járhatatlan vidékekre vette magát, a' honnan a' Királyi seregeket szüntelen háborgatta. *Cal-leja* az élébbeni Vice-Király kétségbe kezdte hozni az Északi Amerikaiaknak barát-ságos indulatjokat, és úgy látszik hogy

gyanu megigazúl az által, hogy az Ijü Mina a' multt esztendőben Májusban tsak azért szállott-ki *Tampicóhoz* közel, hogy a' polgári háborúnak tüzet ne engedje be hamvadzani. Mina sem mire sem mehetett; mert hajóit a' Királyi seregek sommivé tették; a' szározrol is pedig nagyon szoritották. — Az új Spanyol országi Királyi seregek' fő Vezérjének egy közelebb kiadott tndósításában ilyen forma kinyilatkoztatás van: „Ha a' határszéleket vagy partokat valami hatalmas ellenség meg nem támadja, vagy az Északi Amerikaiak nyilván pártjokat nem fogják az Insurgenseknek, vagy *Bona-parte* Jósef, és Követői elegendő pénzt nem kapnak plánumaiknak végrehajtására: nem látok semmi elkerülhetetlen veszedelmeket a' Királyi Hatalomra nézve ezen Országban.” És valósággal *Pabelan* kívül a' hol még az Insurgenseknek némünémű maradványaik tartózkodtak, az egész Tartomány tsendesen volt az Új Vice-Király *Don Juan Ruiz Apodacának* (ki élébb Havannahi Kormányozó volt) szelid kormányozása alatt.

Summary Rajzolat.

300,000 ember életébe került már ez a' háboru, melly az abban mind két részről elkövetett kegyetlenségek miatt örökös gyalázatjára fog az emberiségnek szolgálni. Spanyol Amerikát 3 nagy egymástól egészen külön lévő; és független Részekben lehet tekinteni. 1-ső azok között új Spanyol Ország vagy *Mexico*; 2-dik *Venezuela* és Új Granada; 3-dik *Buenos Ayres* és *Chili*. *Perut*, a' hol némely részenként való lázadásokat kivéve a' Királyi Hatalom soha nem sértetett meg, a' mi Irónk tsak egy szóval sem említi. *Új Spanyol Országban* a' zendülés már letsilapított; *Venezuelában* *Margarita* szigete, és *Maracaybo*, *Cumana*, *Varinas* és *Caracas* Tartományai, *Caracas* városán kívül, nagyobb

ééérint az Insurgensek kezében vagnak Bolívar alatt; *Uj Granadát* a' Királyi seregek ujra elfoglalták. *Buenos Ayresben* az egész Tartomány a' La Platai Congressustól függ, kivévé a' La Plata folyóvizének bal partját, a' hol Artigas a' Portugallusokkal tusakodik. *Chilinek* nagy része Santajagó Várossal egyetemben e' folyó esztendőnek kezdetétől fogva a' Zenebonáskodók hatalmában van, kik mindazáltal *Chacabucónál* több mint 1000 embert elvesztettek, 's ennél fogva nagyon meg vagnak gyengülve. A' Tartománynak Déli Része mindég meg van k. seregekkel rakva. Az Amerikai tengereken mindenféle Ragadozó hajók, és Tengeri Tolvajok pisegnek. Az Insurgenseknek legnevezetesebb Tengeri Vezérek ezek: Venecucla részéről *Brion*; Buenos Ayres részéről *Taylor*; Mexico részéről pedig *Aury*.

* * *

Az itt következő Jelentésnek, így Deák nyelven való kiadására különösen megkérletett a' M. Kurir.

Annuntiatio.

Institutionis, qua hactenus usus sum, in artes humaniores et scientias naturae, ampliozem, quam quae describendo solum patet, cognoscendae, quo minus tandem aperirem viam, ut aliis quoque extra scholae nostrae panietes rerum scholasticarum amicis ratio illius innotesceret, nec potui nec volui diutius obsistere hortandibus. Tradidi enim officinae hujus loci Typographicae typis exscribenda primo —

Praecepta Rhetorica.

In priori hujus opusculi particula, quidquid in classicis de arte oratoria scriptoribus, pariter vetustioris ac sequioris signanter formandi Rhetoricae auditoris ingenii esse putarem, diligenter Conge-

stum breviter concinnavi; in posteriori illa ampliori, exempla potioribus paragraphis illustrandis accommodata, exque tum ex priscis, tum neotericis, deponata, subjecti, ut insufficientiam, cui tamquam culmo stramineo adhaerescit methodus, unice per praecepta formare oratorem, suppleret subsidium artis orandi efficacissimum, scriptorum utpote proborum lectio; essetque in promptu, quo flexilem juventutis animum allicias, et ad quod eundem stringas.

Hujusmodi scripta, si quibus, tempusculis subsequis volvere interdum, non injucundum videretur, universis iis et singulis erga praenumerandos 2 fl. 15 xr. V. V. opusculum attactum postquam offerre prosumsissem, et pecunias praenumerandas mihi transmitti et exemplaria a' me avehi, utrumque emturientes suis expensis ut curare non graventur, peto. Praenumerandi terminum pracludunt nundinae a. c. urbis nostrae liberae regiaeque autumnales ad 17. Nov, ex quo tempore opusculum repetenti exhibebitur. Scr. Sopronii, dieb. Aug. 1817.

Paulus Seybold,
Rhet. Prof.

Jelentés.

Alólirt tisztelettel jelentem a' tudományos Magyar Közönségnek, hogy én Abaujvármegyében helyheztesett Nemes Kassa városában mindenfélc Magyar és Német könyvekkel való kereskedést állítottam-fel, a' hol mind ezeket legillendőbb árron lehet találni. A' nagyobb városok' alkalmatosságával a' népesebb városokban is meg fogok jelenni. Köz hasznú iparkodásom' előmozdítását ajánlom a' tisztelt közönségnek. Azoknak is ajánlom kész szolgálatomat, a' kik ezen vidéken könyveket distrahálatni kívánnak.

Vajda Pál,
Kassán Könyvkötő és Áros.